

NAVOIY QALAMIDA YUSUFNING PAYG‘AMBARLIK FAZILATLARI VA ULARNING BADIY TALQINI

*Farg‘ona davlat universiteti
Filologiya fakulteti 3-bosqich talabasi
Islomova Gulshoda Muhiddin qizi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Navoiy ijodida Yusufning payg‘ambarlik fazilatlarini qanday ochilgani va ular qanday badiiy vositalar orqali ifoda topgani tahlil qilinadi hamda Yusuf va Zulayho obrazi ishtirok etgan dostonlar haqida ma’lumot berilgan.

Аннотация: В статье анализируется, как в творчестве Навои раскрываются пророческие качества Юсуфа и посредством каких художественных средств они выражены, а также приводятся сведения о эпосах, в которых участвуют образы Юсуфа и Зулейхи.

Kalit so‘zlar: Navoiy, Yusuf, payg‘ambarlik, sinov, halollik, sabr, qanoat, ruhiy poklanish, go‘zallik, ishq

Ключевые слова: Навои, Юсуф, пророчество, испытание, честность, терпение, удовлетворенность, духовное очищение, красота, любовь

"Yusuf va Zulayho" — Sharq xalqlari orasida mashhur va keng tarqalgan ishq qissasi, doston. Asl manbai — ilohiy muqaddas kitoblar: Tavrot, Injil va Qur’oni Karim. Qur’ondagi talqini birmuncha ixcham va badiiy shakllangan. Tavrotdagisi folklorga yaqin va qadimiy Misr afsonalariga borib taqalishi taxmin qilinadi. Sharqda keng tarqalgan qissaning bu varianti Qur’oni karimning "[Yusuf](#)" (12) surasi asosida shakllangan bo‘lib, jamiki "Yusuf va 3 qissa va dostonlarining ilhom manbai ushbu suradir. Ushbu qissa Qur’onda "ahsan ulqisas" ("qissalarning eng go‘zali") deya ta’riflanadi. Albatta ta’kidlash kerakki, "Yusuf va Zulayho" voqeligi muqaddas kitoblardan boshlanar ekan, u bo‘lgan voqeadir. Shuning uchun ham bu turkumda asar so‘ngida kelib chiquvchi maqsad, voqealar rivoji o‘zgarmay balki obrazlar ismi, vositalar va vositachilar o‘zgarib turadi. Bu yozuvchining eshikdan kirayotgan shaxs qay yo‘ldan kelayotgani, ahvolini ijodkorona tasvirlay olishi va o‘quvchini qiziqitira olishidan farqlanadi. O‘quvchiga yetkazilishi kerak bo‘lgan ma’lumot esa obraz eshikdan ma’lum vaqtda kirib kelgani hisoblanadi, oraliqdagi voqelik esa yozuvchiga havola tarzida qoldiriladi. Shu sababli ham tarixiy prototip asosida obraz shakllantirgan, tarixiy mavzuda asar yozayotgan yozuvchidan o‘ta mohirlik va sinchkovlik talab qilinadi. Negaki u dalillarni o‘zgartirib yuborishi, tarixni yangilab yuborishi mumkin, ammo bunga yo‘l qo‘ymasligi zarur. Alisher Navoiy ijodi Sharq mumtoz adabiyotining eng yuksak cho‘qqilaridan biri bo‘lib, undagi diniy, tasavvufiy

va badiiy g'oyalar kitobxon ongida chuqur ma'naviy o'zgarishlar uyg'otadi. Shoirning "Xamsa" siga kirgan "Yusuf va Zulayho" dostoni esa Qur'oni karimdagi "Yusuf" surasi asosida yaratilgan bo'lib, unda Yusuf payg'ambarning go'zallik, sabr, adolat, halollik va ilohiy ilhom kabi fazilatlari o'ziga xos badiiy talqin kasb etadi. Navoiy bu dostonida Yusufni nafaqat go'zal bir yigit yoki Zulayho ishqining markaziy qahramoni sifatida, balki komil insonning timsoli sifatida talqin qiladi.

Yusufning go'zalligi – ilohiy ne'mat sifatida. Navoiy Yusufga berilgan go'zallikni oddiy jismoniy chiroy emas, balki ilohiy nurni mujassam etgan fazilat sifatida talqin qiladi. Shoirga ko'ra, Yusufning jamoli – Xudoning insoniyatga bergan mo'jizalaridan biri bo'lib, u atrofdagilarni nafaqat maftun etadi, balki ma'naviy uyg'onishga chorlaydi. Dostonida ayollar uni ko'rganda qo'llarini kesib olishi sahnasi ham shu ilohiy nur kuchining badiiy ifodasi hisoblanadi.

Sabr va qanoat – Yusufning eng yuksak payg'ambarlik fazilatlari. Yusuf quduqqa tashlanganida, qul qilib sotilganda yoki nohaq qamalanganida ham o'zining sabr-matonati bilan ajralib turadi. Navoiy sabrni Yusuf timsolida ruhiy poklanish va komillikka eltuvchi asosiy yo'l sifatida talqin qiladi.

Quduqda yolg'izlik – sinov,

Zindon – iroda mustahkamligi maktabi,

Zulayho vasvasasi – ruhning poklanish imtihoni sifatida tasvirlanadi.

Shoir bu bosqichlarni tasvirlar ekan, Yusufning sabr bilan har bir sinovdan yuksalib chiqqanini ko'rsatadi.

Halollik va poklik – Yusufning axloqiy komilligi. Zulayho Yusufni vasvasa qilganida uning "Xudodan qo'rqish" bilan javob qaytarishi payg'ambarlikning yuksak darajasini anglatadi. Navoiy Yusufni nafaqat jismonan, balki ruhan pok inson sifatida tasvirlaydi. U Zulayhoga qarshi turganida muhabbatni inkor qilmaydi, balki uni halol muhabbat shakliga o'tishi uchun vaqtga havola qiladi. Bu orqali shoir:

"Ishq nafs istagi emas, balki qalbning poklanishidir"

Adolat va donishmandlik – payg'ambarlikning bosh mezonlari. Dostonning keyingi qismida Yusufning Misr malikasi darajasiga ko'tarilishi uning adolati bilan bog'lanadi. Navoiy Yusufning qarorlarida: Odillik, rahmdillik, xalq g'amiga yurakdan qo'shilish kabi fazilatlarni tasvirlar ekan, payg'ambar shaxsining ijtimoiy yetukligini namoyon qiladi. Yusufning donishmandligi tufayli Misr mamlakatida tartib, farovonlik va adolat qaror topadi.

Ilohiy ilhom va vahiy — payg'ambarlikning ruhiy quvvati

Navoiy Yusufning tushlarni ta'bir qilish qobiliyatini alohida e'tirof etadi. Bu qobiliyat shunchaki iste'dod emas, balki vahiy orqali berilgan ilohiy bilimning ifodasi sifatida ko'rsatiladi. Tush ta'birlari orqali Yusufning nafaqat shaxsiy taqdiri, balki

butun jamiyatning kelajagi ma'lum bo'ladi. Navoiy shu orqali payg'ambarlarga berilgan ma'naviy qudratni badiiy tarzda talqin qiladi.

Navoiy Yusuf obrazini yaratishda uni nafaqat tarixiy yoki diniy shaxs sifatida, balki komil insonning mukammal timsoli sifatida tasvirlaydi. Shoirning mahorati shundaki, u Yusufning payg'ambarlik fazilatlarini: ilohiy go'zallik, sabr va matonat, poklik va halollik, adolat va donishmandlik, ruhiy ilhom va vahiy qudrati kabi jihatlar orqali badiiy mukammal tarzda ochib beradi. "Yusuf va Zulayho" dostoni orqali Navoiy insonni ma'naviy komillikka, ruhiy poklanishga, sabr va adolatga chorlaydi. Yusuf obrazi esa shoir talqinida butun insoniyat uchun ibrat va ma'naviy yetuklik timsoli bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nasimxon Rahmonov- "O'zbek adabiyoti tarixi(eng qadimgi davrlardan XV asr birinchi yarmigacha)" T.: "Sano- standart " 2017.
2. Navoiy, A. Xamsa. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, turli yillar nashrlari.
3. Navoiy, A. Sab'ai sayyor. — Toshkent: Fan nashriyoti, 1980.
4. Sirojiddinov, Sh. *O'zbek mumtoz adabiyotida diniy-sufiy ramzlar*. — Toshkent: Fan, 2012.
5. Abdug'afurova, N. "Navoiy "Sab'ai sayyor"ida diniy-simvolik talqinlar". — *O'zbek tili va adabiyoti jurnali*, 2020/2
6. Jo'rayev, U. "Yusuf qissasining Navoiy ijodida badiiy o'ziga xosligi". — *Adabiyotshunoslik tadqiqotlari*, 2018